

S közben – ezt add össze! – milyen sérülékeny voltam mindig, milyen könnyen kedvezesgett egy rossz pillantástól is. Hiába, csak a hízelgés tarthat és tartott életben.

Most meg a világ továbbhalad, és olyanforma szándékokat mutat, mintha túl akar-
na lépni rajtam. Zsámbéki Gábor például ennek a szándéknak egyik jelentős megnyil-
vánulása volt az életemben.

(1. Találkozás a tévében: egy szakállas ifjonc, aki instrukciókat akar adni nekem! Aki éppen a világ tetején vagyok! Ő meg nyilván már akkor egy új irányzatot képviselt, ép-
pen az én sikereim világával szemben. 2. TÉLI REGE Kecskeméten. 3. Megpróbálok *ki-
írni* őt. Egy politikus sértettségével és fölényével túri. Zsebében a jövő.)

Bárhogy alakuljon is a színháztörténet, bármi történt is Sztanyiszlavszkijjal és
Mejerholddal, *én* Sztanyiszlavszkij segítségével jutottam el Shylockhoz meg ehhez a
SZEPTEMBER VÉGÉN-hez meg HAJNALI RÉSZEGÉS-hez, amelyet a napokban magnóra vet-
tem magamnak, ami jó, aminek párja nincs, ami én vagyok.

[...]

Augusztus 29., péntek

Egyrészt: már tudok aludni délutánonként. Egészséges az étvágyam és a széketem.
A kik látnak vagy éppen néznek, azt állítják, hogy javulok. Másrészt: ezek a szédülé-
sek, a kezem remegése és gyengeségem, a szinte szüntelen fájó zsbongás testem leg-
különbözőbb tájain...

A használhatatlan technikával készült felvételeimen úgy mondok verset, mint még
soha. Könnyű zenékre, amerikai musicalekre vágyom. [...]

Jókedv és munka kellene, kérem. De legalább eszem és alszom, már ez is valami.

Türelem és hála: legyen ez a jelszavam.

(Folytatása következik.)

Polcz Alaine

VISSZAEMLEKEZÉS WEÖRES SÁNDORRA

1946-ban az Országos Széchényi Könyvtár titkárságán dolgoztam mint Tolnai Gábor
titkárnője. Nem én egyedül, hárman tevékenykedtünk az irodában, sőt négyen. Nem
is értem, hogy tudtunk annyian dolgozni abban a kis szobában. Gépirónő, vezető tit-
kárnő, egy férfi meg én. Csak rajtunk keresztül lehetett bejutni a főnökhöz. Egyszer
késő délben egyedül voltam – akkor kilenctől kettőig dolgoztunk. (Emlékszem, ami-
kor bevezették a kilenctől négyig munkaidőt, fejfájást kaptunk, alig bírtuk. Ma már
mulatok rajta – a klinikán tizenkettő-tizenhat órát is dolgoztunk –, de ilyen az ember,
nehezen bírja a változtatásokat.) Nekem valóban sokat számított a rövidebb munka-
idő, mert párhuzamosan egyetemre jártam, és háztartást is vezettem. Az egyetemre,
tanulásra egyetlenegy nap szabadságot, semmilyen kedvezményt sem kaptam. Ami-
kor vizsgáztam, akkor is csak a legrövidebb időre mehettam el, és azon izgultam, hogy
idejében szólítsanak. Kértem, könyörögtem, hogy engedjenek az első közé, mert

vissza kell térjek a munkahelyemre. Vissza is tértem, s nem volt nagy izgalom, csak annyi, megkérdezték, hogy sikerült-e. Nem volt semmi hiszti és „majré”, mint manapság. Persze lehet, hogy a követelmények is jóval kisebbek voltak.

Tehát dél volt, mindenki elment már; egy óra vagy fél kettő lehetett. Tolnai Gábor azt mondta: „Szeretnék végre egy órát nyugodtan dolgozni, bárki keres, házon kívül vagyok.”

Kopogtak, és belépett az ajtón egy alacsony, vékony fiatalember, szürke, kicsit piszkos overallban, a haja kócos, és az arcán is valami szürke folt, mintha hamu vagy sárfolt lenne. Mint egy rakodómunkás vagy utcaseprő, úgy nézett ki. Szerencsére nem szoktam másként szólni a szegény emberekhez vagy az alacsony sorban lévőkhöz, mint azokhoz, akik elegánsan öltözöttek. Persze lehet, hogy másként, de semmiképp sem lekezeléssel és elutasítással.

A fiatalember belép, megáll tétován az ajtóban, egyik lábáról a másikra nehezedik, kicsit oldalt hajtja a fejét, és megszólal vékony, kisfiús hangon – Sanyikának mindig ilyen maradt a hangja: „A főigazgató urat keresem.” „Házon kívül van – mondom –, segíthetek valamiben?” Tétován válaszol: „Csak a kötetemet hoztam el neki” – bele nyúl a zsebébe, kihúzza.

„Weöres Sándor vagyok”, és nyújtja felém a kötetet. Én akkor már ismertem a verseit, nagyon szerettem, becsültem.

Megdöbbenek, meghatódom, ami nem tudom, látszott-e rajtam, mutattam-e vagy sem. Azt válaszoltam: „Várjon egy pillanatig, megnézem, nemrég lépett ki az ajtón, hátha még utolérem a főigazgató urat.” Azzal berohanok, nem is tudom, hogy kopogtattam-e vagy sem, és azt mondom Tolnainak: „Weöres Sándor van itt.” Ő is meglepődik: „Jó, vezesse be!” – int nekem. Beviszem Sanyikát. Nem tudom, már nem emlékszem, mennyi ideig volt benn.

Amy Sándornak szólította. De Miklós is, én is megmaradtunk a Sanyikánál – magamban még mindig így szólítom. Ezen sokszor eltűnődöm. Nekem, nekünk örökre Sanyika maradt-marad, mert olyan volt, mintha nem is volna igazán ember, hanem valami különleges lény: a moha, a manó és az ember között.

Az első perctől kezdve éreztem rajta ezt a területenkívüliséget, a nem konkrét valahová tartozást. Azt hiszem, hogy mindig is ilyen maradt. Nagyon szerettem a költészetét. És aztán őt is, ámbár ez a kapcsolat sok szempontból nagyon ambivalens volt.

A lényeg, azt hiszem, az, hogy sosem tudtam a költőt, a barátot, az embert, a férfit egy szintre hozni. Nekem valahogy mindig külön szinteken mozgott, s azonkívül azt a szeretetet és azt a szerelmet, amivel felém fordult, nem ismertem föl, és nem is hittem benne igazán, csak közvetlenül a halála előtt, mikor egyenesen beszélt róla. S éppen azért, ahányszor úgy közeledett hozzám, mint nőhöz, azt hittem, hogy ez csak valami általánosítás vagy éppen csak a területenkívülisége, és számára abban a pillanatban nem vagyok más, mint egy olyan lény, amelyik a másik nemet képviseli. Tehát a saját énazonosságom ebből a kapcsolatból mindig kimaradt. Valahogy olyan volt, mintha erre a területenkívüliségre én nem tudnék úgy belépni, hogy én legyek – csak a halálos ágyánál.

Csak most, annyi év és Sanyika halála után – mert ott voltam a halálos ágyánál – tudom megérteni. És csak most, Miklós halála után – mikor kezdem az életet, az életeleket másként nézni, most kezdem megérteni, milyen is volt a kettőnk kapcsolata.

De nem csak egyszerűen a kettőnk kapcsolatáról van szó. Hiszen ott van Amy, ott

van Miklós, ott vagyunk mindig mind a négyen – ki-ki hogy vett részt ebben a barátságban? Mit jelentett Miklósnak Sanyika? Mit jelentett Amynak Miklós? És milyen volt a négyesünk? És milyen volt, amikor nagyobb társaságban voltunk együtt?

Akkor ott bevezettem Tolnai Gáborhoz, aztán kinn végeztem a munkámat. Nem volt már sok tennivalóm zárás előtt. Mivel grafológiával foglalkoztam, és írásokat gyűjtöttem, mikor kijött, megkértem, írjon nekem pár sort, és írja alá a nevét.

„Igen? Tényleg?” – kérdezte.

Odament az íróasztalomhoz, föltérdelt a székekre, s félig hason fekve az íróasztalon, előhúzott a zsebéből egy irkát, olyat, amilyenbe gyermekek szoktak írni. (Nem emlékszem, hogy vonalas vagy kockás volt-e.) S elmerülten írni kezdett.

Nem akartam zavarni, csöndben oldalt álltam. Aztán fölneézett, lemászott az asztalról, lelépett a székről, és talpra állt. Kitépett egy lapot a füzetből, átadta: „Ezt most írtam magának.”

Néztem, egy vers volt:

GALAGONYA

*Őszi éjjel
izzik a galagonya,
izzik a galagonya
ruhája.*

Tekintettel arra, hogy rosszul szoktam idézni, meg kell nézzem pontosan a verset. Pedig ez az egyik kedvenc versem. Nagyon szép, nagyon szerettem mindig. Egy pillanattig se hittem el, hogy valóban ott akkor nekem írta. Negyven vagy ötven évvel később – ki kell számítsam, amikor az életinterjú készítettük velük, és mind Amy, mind Sanyika azt kívánta, hogy én legyek a kérdező, amitől én nagyon megrémültem –, akkor próbáltam olvasni újból a Sanyika verseit, foglalkozni az életével, Amyval – akkor hittem el. Ki akartam térni, de ők ragaszkodtak hozzám. S amikor megérkeztem – kértek, menjek félórával hamarabb, mint a stáb –, elkezdtünk beszélgetni, és akkor Sanyika azt mondta a kis vékony hangján, amit olyan jól ismertem: „Alaine, tudja, hogy én szerelmes voltam magába, mindjárt, abban a percben, amikor megláttam? Azt a verset, azt ott magának írtam.”

Elképedtem. Hihetetlennek tűnt számomra, hogy ilyen vers születhessen egypár perc alatt. Amy közbeszólt: „De hát volt belőle már két sorod, mondtad.” „Igen – mondta Sanyika –, kettő volt készen bennem, de a verset akkor írtam.”

És aztán folytatta: „Tudja, én féltem Miklóstól, és mindenkit kértem, ne mondják meg, hogy szerelmes vagyok magába. Megmondták?”

„Nem, soha!”

Erre Sanyika nézett rám döbbsen: „Látja, milyenek az emberek, már abban se lehet hinni, hogy nem tartják meg a szavukat. Azért kértem, hogy ne mondják meg, mert reméltem, hogy megmondják.”

Akkor lépett be a stáb, Xantus Jánosék. Mérei Zsuzsa is jött velük, aki már azután született, hogy Mérei a börtönből szabadult. Azért jött a férjével, aki forgatta a filmet, hogy lássa Sanyikát, Amyt. Nagyon kedvesen segített sok mindenben a forgatás alatt. Hagyjuk abba a beszélgetést, kérték, majd a kamera előtt mondjuk ezt el. A kamera előtt folytassuk. A forgatásnál kezdjük újból ezt a részt is.

Úgy történt. Sanyika hozzáfűzte: „Aztán írtam még egy verset, itt van, elő is kerestem.” Felolvasta, és nekem adta. (Nem tudom, hol van, nekem is elő kell keresnem.)

„*Fölnézek az égbe, de a csillag vissza rám nem tekint*” – valahogy így.

Azt mondta: „Látja, sohase tekintett vissza rám. Nem értette meg, hogy szeretem.”

Mindez a kamerák előtt, és ott ül Amy. Kínosan érzem magam, de Amy rendkívül nagyvonalú. Hallgatja nyugodtan, és azt mondja, „Én is írtam egy verset rólad. Emlékszel, együtt nyaraltunk, együtt voltunk beutalva – hogy hívják azt a várost, itt a Duna túlsó partján, a hegy alatt? – Visegrádra, az Alkotóházba, te ültél az ablakban, alkonyodott, és a kezedre esett a fény. Erről az alkonyi ablakról, a kezedről írtam.” Előveszi a verset. Ő is nekem adja – vagy nem adta nekem ennek a versnek a kéziratát? Már nem tudom – de erről beszélünk a kamerák előtt. Én próbálom elterelni, visszafordítani a szót, hogy beszélgessünk, Sanyika beszéljen, de Amy túl hamar magához ragadja a fonalat. Talán neki volt igaza. Én meg csak próbáltam behozni Sanyikát. Hol sikerült, hol nem. Nehéz volt ez a beszélgetés, mert Sanyika akkor már kezdett leépülni. Kezdett? Leépült már. Tiszta pillanatai is voltak. Ezt később Miklósnál is tapasztaltam. Akkor érdekes, jó dolgokat mondott, tökéletesen fogalmazott, de kicsit hátradólt a díványon, eltakarta kezével a száját, és nagyon halkán beszélt. Aztán elfáradt, és a tefont a retikülömnek nézte. Majd megint magához tért.

Ezt a filmet se Amy, se én nem láttuk soha. Azt mondta Xantus János, hogy nem találja. Mikor nagyon sürgettük, Zsuzsa utóbb azt mondta: „Nem tudod, hogy ellopták? Betörték, és ellopták.” Szerintem a film nem sikerült elég jól, mert az volt Xantus elképzelése, hogy ne legyen semmi műfény, száz gyertyát gyújtott meg, és ki is próbálta előzőleg, hogy a gyertyák elég jól bírják-e az égést, jó fényt adnak-e. Igen ám, de száz gyertya, ötven-ötven együtt – egy üveg gyertyatartóban, amit külön erre az alkalomra csináltattott –, olyan nagy lett a meleg, hogy egymást olvasztották, és csorogtak, folytak. Zsuzsa próbálta fölfogni a viaszfolyamokat, hogy ne tegyenek kárt a bútorban, a terítőkbén, a könyvekben, így hát ide-oda raktuk a gyertyatartókat. Meg-megállítottuk a forgatást, döccent a felvétel.

A halottas ágyról készült képeket pedig sohasem nézhettem meg figyelmesen. Halottas ágy? Nem. A kórbonctanon feküdt az asztalon, feje alatt egy párna, amit otthonról hoztak. Valamilyen okból kicsit be volt púderezve, hintóporozva a teste és az arca. Egy fenyőágot vittem be hozzá, amit Amy küldött. Vittem ruhát is, amibe majd öltöztetik, és intéztem a hivatalos iratokat. Odavittem a fényképezést. (Ki volt az?)

Valahol megvan, azt hiszem, Sanyika halálának a leírása. Úgy emlékszem, magnóra mondtam. S nem is tudom, ki, talán akkor még élt Bernáth Márta, ő gépelte le. Elő kell keressem.

Sanyika és a kapcsolatunk, erről szeretnék írni, jobban felismerni.

A költészet nagyon sokat jelentett számomra. Sok verset mondom még ma is magamban. Ezt is: „*Őszi éjjel izzik a galagonya...*” Sokat tűnődtem rajta, hogy mit jelent. Csak most, Miklós halála után értettem meg, amikor mentem át Orosziban a nagyréten. Van ott két kedvenc galagonyabokrom. Mindig lemegyek hozzájuk a dombról tavasszal, amikor nyílnak, hihetetlenül gazdagon ragyognak, egyetlen nagy virágcsokor. És az arcomat közéjük rejtem. Elfedem magamat velük. Aztán lemegyek ősszel is, amikor tele vannak piros bogyókkal. Érdekes, errefelé alig ismerik a galagonyát. Gyerekkoromban mi még ettük is a piros bogyóit. Nincs különösebb íze, de az, hogy az ember egy vad növény gyümölcsét eszi – jó érzés. Szederkényi Júliától tanultam, úgy ismerkedik a növényekkel, hogy megeszi a leveleket, csak egy kicsit, azaz egy levelet el-

rágcsál. Én se félek sose, hogy mérgezne egy növény. Miért mérgezne? Pedig tudom, hogy vannak gyilkos növények is, de azt érzem. Biztos, hogy érzem. Aztán az ember megsimítja a törzsét, ágát. A levelet szagolja is, szagolja összedörzsölve az ujjával, és bemegy a lombok közé.

Ősszel mindig lefekszem a kikericsok közé, és rajtuk keresztül nézem a naplementét. Ezer meg ezer kikerics nyílik a réten.

Ilyenkor egy másik verset mondok:

*„Letéptem ezt a hangszálat
Már tudhatod az ősz halott
E földön többé sose látlak
Ó idő szaga hangszálad
És várlak téged tudhatod”.*

Nekem olyan a rét, mintha ezer kicsi mécses, halotti mécses venne körül: az élet. Azt mondta egyszer a marhapásztor: „Ez halott virág.” Ezt a kicsit bugyuta, dadogó pásztorunk mondta. Aztán, mikor meglepődve néztem rá: „Nem kell félni, nem bán-tanak.” De én tudom, hogy a marhák nem eszik meg, mert a kikerics mérgező. Különben védett virág, öt-hatezer forint a büntetés egy szál letépéséért. Ezen mindig mulatok, és hatalmas csokrokat szedek. Hatalmasat? Nem úgy hatalmasat, hiszen vékony kis szálad, és levelük sincs, fiú és lány virág, porzós és bibés, egy tövön nő. Ide a kertbe, Kisorosziba is hoztam. Az ősz egyik... – nem, nincs rá szavam, hogy mit jelent nekem, amikor nyílnak a kikericsok. Régebben csak a kis társszigetünkön voltak, most már a nagyréti is tele van, tízezer meg tízezer kikerics. Á, nem értek a számokhoz, lehet, hogy csak ezer meg ezer. De tele van velük a rét Sanyika szerint:

*„A kikerics a réten
csak guggol, nem mozog,
lábát elkérték régen
az angyalok.”*

Kérdeztem a pásztort, valóban nem eszik meg a marhák? Az Apollinaire-versben:

*„Legelget a tehén
S lassan megmérgeződik”.*

Bolyongok a réten, mondogatom Sanyika verseit, az „Izzik a galagonya”-t, most értettem meg, mit látott meg bennem Sanyika. Akkor jöttem át Erdélyből, szöktem át egyedül a határon. Egyedül voltam az idegen nagyvárosban, Budapesten. Akkor ismertem föl, hogy tarthatatlan a házasságom Jánossal. Átszöktem miatta, mert magyar állampolgár volt, utána én is. Így nem kaptam munkavállalási engedélyt. Ő pedig hosszú ideig meg se próbált utánam jönni. Írtam egy elköszönő levelet. Nem azért, mert nem jött utánam, pedig miatta jöttem ki, miatta szöktem át a határon előre. Írtam egy elköszönő levelet, amiben mellékeltem meghatalmazást ügyvéd édesapámnak, hogy adja be a válópert.

Ezek után gyorsan kijött Magyarországra, de én már nem akartam fölújítani a házasságunkat.

Akkor még Budapest romokban hevert. Jártunk romeltakarításra. Vagy megváltottuk pénzzel. A Vérmező mély teknő volt, a romokat oda hordtuk, feltöltöttük, abból lett a mai park. A Kálvin tér sarkán volt egy kiálló lámpavas. Kiállt a bombasérült lámpavas, este volt, havazott. Azt mondta János: „Nézd meg ezt, ide akasztom föl magamat, hogyha elhagysz.”

De még azelőtt volt benn Sanyika a Széchényi Könyvtárban. Ő az első találkozáskor láthatta rajtam, amit én nem tudtam:

*„Zúg a tüske,
szél szalad ide-oda,
reszket a galagonya magába.”*

Hát igen, Sanyika mindegyik világban otthon volt. De úgy látszik, én nem eléggé. Később aztán, nem tudom, hogy, kialakult a barátság, mikor Miklós felesége lettem. Sokat voltunk együtt, sokat jártunk össze.

Nagyon kedves történeteim is vannak. Például, mikor lenn voltunk a visegrádi Alkotóházban. Úgy laktunk, hogy egyik szobában mi, a másik szobában Sanyikáék, köztünk a fürdőszoba. Nem tudom, hányban volt ez – azt hiszem, akkor ez már tízéves barátság lehetett. Én Sanyikát zseninek tartottam, ő volt számunkra a legnagyobb költő. Pilinszky akkor még csak kezdett bontakozni. Nemes Nagy Ágnes a személyes, jó barátságot jelentette, de természetesen éreztük költészetének súlyát. Ám Sanyika volt az igazi, Sanyika volt a nagy, és akkor még nagyon szerettük a szépet. (A „merde” stílus később született.) Szépség van az írásaiban. A keleti filozófia nekem akkor még aránylag távoli volt, ezért a versei sokkal titkosabbnak, enigmatikusabbnak tűntek. Kerestem is sokat a versek nyitját-titkát.

De akkor aztán láttam és éreztem is, hogy mi az, egy zsenivel együtt lakni. Éjszaka kétszer-háromszor ment ki vécére, és úgy megrántotta a vécéláncot, hogy csak úgy csatant a csempefalon a fogója, és aztán durr, jól bevágta az ajtót. Kacagtam is, meg bosszankodtam is. Soha nem volt nyugodt éjszakánk, míg egymás mellett laktunk. Amynak sem lehetett sok. Akkor már Sanyika erősen ivott, kezdődött az alkoholizmusa, mindenesetre akkor hagyta abba az ivást, mikor vegetáriánusok lettek – mondták. (Mi minden történhetett. Egyszer beszélt erről Amy, elmesélte, hogy a végsőkig kellett elmennie. Már úgy volt Olaszországban, hogy ott válnak szét: ha nem egyezik bele Amy, hogy Sanyika menjen és igyon egyet – akkor otthagyja. Amy ott maradt a csomagokkal egyedül, Sanyika meg elindult inni valamit. Amy azt mondta: „Akkor ne is gyere vissza!” Nem ivott, és visszament.)

Akkor ott, Visegrádon még ivott. Illetőleg azt hiszem, hogy időszakos ivó lehetett. Amynak be kellett jönnie egy napra Pestre valamit elintézni. Megkérte Miklóst, ő legyen Sanyikával, és vigyázzon, hogy ne igyon.

Kecskére bízta a káposztát. Miklós mégis mindent megpróbált, sikerült, úgy-ahogy sikerült. Elmondom, miképpen.

Délutánig valahogy megúsztuk a napot, akkor Miklós elindult Sanyikával sétálni. Ment előttük egy nagy társzekér, préselt szénabálákat vitt. Leesett egy bála a szekérről. A kocsis megállította az igáslovakat, és leugrott a bakról. De Sanyika odalépett, hogy ő dobja fel a préselt szénabálát. Egy-egy ilyen bála lehet úgy egy mázsa körüli. A kocsis csak legyintett, fölemelte a bálát, és földobta. Mentek tovább, Duna-part, ez-az, végül természetesen bekeveredtek egy kocsmába. Miklós, aki borvidékről jött, tudott inni, tudta, mi a jó bor, és mindig is szerette a kocsmába hangulatát. A kocsmába tulaj-

donképpen nem a borért járt, hanem a hangulatért. Mindenesetre, amikor megismer-
tük egymást, az estéket a Bajcsy-Zsilinszky úton egy kocsmában töltötte, ahol megitta
a maga egy liter Somlóiját, aztán napközben is lecsúszott egy-egy fröccs vagy egy-egy
pohárka tömény. Nem is sejtette, hogy ez a kezdődő alkoholizmus, Szekszárdon ez ter-
mészetes volt. (Sok is arrafelé az alkoholista.) Aztán a kettőnk kapcsolata során meg a
Rákosi-korszak rossz boraival leszokott erről. Illetőleg nem alakult ki a függőség. Nem
lett alkoholista. Sanyika viszont határozottan és erősen.

Mennek a Duna-parton, majd jönnek visszafelé, és végül csak bekerülnek egy koc-
smába. Miklós persze mindent elkövet, hogy Sanyika ne igyon sokat, de ezt aligha le-
hetett elkerülni. Hazaérkeznek. Miklós, mint mindig, most is tökéletesen józan. Ő
akármennyit ihatott, nem csípett be, még spicces se lett, még soha nem láttam senkit,
aki úgy bírta volna az alkoholt. Megérkeznek, nem tudom, ki volt még velünk, de Sa-
nyika persze mindenképp, aki kérte, hogy menjünk be a szobájába, és ami ott volt, azt
mind-mind meg akarta etetni velünk. Mindent nekünk akart adni. Volt valami száraz
keksz, aztán talált egy doboz kockacukrot, abból is mindnyájunknak kellett enni. Az-
tán még a gyógyszereiből is kínált. Elővett egy nagykanalat, mindenkinek öntött a szá-
jába, és le kellett nyelnünk. A cukrot az utolsó szemig. Hihetetlenül adakozó volt. Azt
hiszem, nekünk akarta adni az ingét is, de ez valahogy elmaradt. Hogy miről beszél-
gettünk – arra már nem emlékszem.

Egy másik ilyen este Szigligeten, az Alkotóházban voltunk többen. Az ő szobájuk-
ban ültünk. Olyan csalogányhangverseny volt aznap este, hogy zengett a park, alig le-
hetett aludni. Kisoroszában is vannak ilyen esték, de itt nem olyan hangosak a csalo-
gányok, mint ott. Hallgatom most is. Nappal sárgarigó kiált, valahol messze meg egy
kakukk, és énekelnek a madarak.

Akkor este ott ültünk a szobájukban, ittunk, tárt ablakok mellett. Első emeleti szo-
ba volt, az egyik legszebb szoba. Beszállt egy pillangó, egy gyönyörű, színes lepke – Sa-
nyika cipőjének a sarkára. Próbáltuk kihajtani az ablakon, nehogy valami baja legyen.
Sikerült, de megint visszaszállt, és megint hol Sanyikára, hol meg rám repült. Külö-
nös volt.

Sanyika akkorra már becsípett, és mindenkinek odamondott valamit. Ilyenkor dé-
moni manó lett. Az egyik írónak azt mondta: „Csak ne írjal olyan sokat.” Füsi Jóskát
is megsértette valamivel. Egy másik írónak pedig azt: „Amit írsz, abban alig van vala-
mi.” Amyról: „Vigyétek el innen ezt a kurvát.” Engem pedig beszorított egy sarokba,
és szájon csókolt. Eszembe sem jutott, hogy ez a személyemnek, nekem szól, és való-
ban engem csókol szájon. Azt hittem, mivel én voltam a legfiatalabb nő a társaságban,
és hosszú ideig megőriztem a lányos külsőmet, azért történt. Nem jártam fodrászhoz,
a hajam vállig ért, természetes hullámos volt, és nem is festettem magamat. Nagyon
egyszerűen öltözködtem, persze főleg a szegénység miatt. De voltak ennek belső mo-
tivációi is. Úgy éltem meg, azért csókolt szájon, mert én voltam az a fiatal nő, aki lány-
nak néz ki.

A csókról nincs semmiféle emlékem. Hogy a helyzet egy kicsit kínos, az evidens volt
– Amy miatt és Miklós, a többiek miatt. Miklós mondta is nekem egyszer később:
„Mondd, mit tehettem volna? Hogyha megütöm, elterül a földön. Hogyha számon ké-
rem, mit kérjek számon rajta? Hiszen mindenkivel lehetetlen volt. Az egész estét szá-
mon lehetett volna kérni rajta.”

Tudom, ezek a dolgok nagyon nehezek voltak Miklósnak is. Mert ismerte a saját fi-
zikai erejét, tudta, hogy fél kézzel a földre tudná teríteni, csak úgy mellékesen. Ismer-

te a haragja erejét is, hogy ha a szeme villant, vagy ha haragosan szólt valakire, akkor mindig csak nagyon röviden, egy vagy két mondatot mondott. De az illető elnémult. Az apját megsértő férfi szívrohamot kapott. A Magvető Kiadóban a lektor dadogni kezdett.

Nem tudom, tőle tanultam-e, vagy nekem is ez volt a természetem, de emlékszem, a klinikán mondták, ha valamiért haragszom, akkor villan a szemem, halkan egy vagy két szót mondok csak. De olyankor soha senki nem száll szembe velem, s nem mondanak ellent.

Ez az este sokáig megmaradt bennem. Amy másnap eperohamot kapott. Vagy már aznap éjszaka? Nem csodálom. Mindenki kikészült Sanyika pokoli őszinteségétől és kemény szavaitól. A démoni manó kitört belőle aznap éjjel.

Miklósnek is mondott valami kellemetlent, amit elfelejtettem. Nyilván, mert nem akartam emlékezni. A csókját is a felejtjenivalók sorába tettem. Mikor másnap erről beszélgettünk, Miklós egyetértett a magyarázatommal, mivel valóban ezt gondoltam.

Nem ismertem fel a Sanyika szerelmét.

De persze lehet, hogy nem is volt mit felismernem. Villanó pillanatok. Noha az tény, hogy emlegette: talán mégis komolyabb volt? Nem tudom. Vagy talán sok mindenki-vel volt így? Mindenesetre sokszor jut eszembe:

*„Ezer sugár találkozik az úrben
s a katlan mélyében ezer varázs.
S ezer meg ezer búzaszem a csűrben.
Csak a sorsok közt nincs találkozás.”*

De számomra lehetetlen volt Sanyikával a találkozás. Én a költészetét szerettem. Hogyha ő valóban szeretett, nem tudom, mit szeretett bennem. Számomra sohasem volt valóságos emberi lény, számomra Sanyika nem volt férfi.

Sokat tűnődtem rajta. Mintha ő lett volna az a manó, akit megfognak egy szőrccsi-pesszel. Igen ám, csak hogy ez a manó hatalmas szellemiség is volt. Ezt a szellemiséget szerettem, a verseit szerettem, és a gyermekességét is szerettem. De mindezt úgy, mint látványt, úgy, mint az életnek egy játékát – ámulva néztem.

Egyszer szólt rám az életben, amikor arról a verséről beszélgettünk:

*„Nád alól és gőz alól
Vízi várból nóta szól,
Vízi várban zöld kövön
Dalol Ung király –”*

Én azt hittem, hogy ez a vers – mert akkor a legvadabb elnyomást éltük – allegória. S erre azt mondta: „Alaine, értse meg, itt egyszerűen csak egy békáról van szó, egyszerűen csak egy békáról!” De most már tudom, hogy a béka is azt jelenti, ami Sanyika többek között volt. Abban volt igaza, hogy többről van szó, mint az akkori politika, amire én kivetítettem a verset. A béka egyszerűen több. Persze ezt megfogalmazni ma sem tudom, mert Sanyika egyúttal a kozmoszban is élt.

Amy, úgy érzem, mindig kedvelt és szeretett engem. Erre valaki azt mondta komiszul, igen, mert „Alaine volt az egyetlen ember a környezetünkben, aki Amyről nem mondott rosszat. De csak azért, mert nem szokott rosszat mondani másokról sem”.

Azt hiszem, inkább arról van szó, hogy a barátok és az ivócimborák hosszú órákat, éjszakákat töltöttek Sanyikával – és ahogy általában nem szeretik az emberek, ha az írónak társa van, nem tudták nála sem elviselni, hogy van társa, és abbamaradtak a végtelen ivások, szabad együttlétek. Mert Amy a társa volt. Hogy hogyan, nem tudom, és nem is értem. Mert az Amy lénye nem volt számunkra eléggé érthető. Azt mesélték, hogy egy temetőben találkoztak. És amikor rájuk zárták éjszakára a kaput, és nem tudtak kijönni, Sanyika tisztességéből elvette. Nem, Amy valóban szerette és szolgálta egy életen át Sanyikát. Azt hiszem, zavart bennünket az, hogy Amy mindig mosolygott. De írja vagy mondja valahol, hogy az elején, régen, ő sem mosolygott. A mosolya, azt hiszem, álarccá vált. Elbújt mögéje. Én sem szerettem, hogy bündürrkék voltak a homlokán a hajából. Nem láttam a bündürrkék mögé. Azt gondolom, hogy nehéz egy zseni feleségének lenni. Arra az estére emlékezve el tudom képzelni, Amy mit szenvedett. Láttam egy fiatalkori képét: sugárzóan szép volt.

Sokszor jut eszembe a Sanyika szobája: egy kopott, fehérre festett szekrény volt benne. Meg egy konyhaasztal, egy szék és egy vaságy. De lehet, hogy a vaságyat már csak képezem. Ilyen puritán volt. A nappali és Amy szobája tele gyönyörű bútorokkal, tárgyakkal. Amy őrizgette a tárgyakat, és féltette – én is őrzöm, én is féltem, azért, mert a tárgyak számomra önmagukban élnek, az antik bútorok, a szép szöttesek, de nem úgy, hogy takargassam, nem – használom őket. Használva kell ápolni. Amynál a tárgyak le voltak takarva, mind-mind, úgy őrizte őket. Majd a kis lakásból a Törökvész úton épített házba költöztek. A Törökvész úton pedig – nem tudni, mi okból – tovább takargatta és őrizte őket. Azt sem szerettem, hogy az asztalon kis perzsaszőnyeg terítő volt, mert merev. De azért sok szépsége volt a lakásnak, a kertnek. Ott láttam először, hogy egy-egy muskátli-, virágtő van a fű közé ültetve.

Igen. Múlt az idő, Miklós beteg lett, egyedül mentem hozzájuk. Hogyan vártak – milyen kedves volt Amy. Ültünk a verandán, vacsoráztak. Nekem is hozták az édes kakaót. Én attól hányingert kapok. Érdekes, jóval később derült ki, hogy magas a vércukorszintem, de akkor már ösztönösen érezhettem, azt hiszem, ezzel tartottam egyensúlyban. Amúgy is tejérzékeny vagyok. De akkora örömmel hozták, hogy megittam az édes, kakaós tejet. (Émelyegtem.) Utána kinyitottak egy doboz desszertet is, és noha Sanyikának is magas volt a cukra, és nem volt szabad csokoládét ennie, minduntalan kínált, és ő is vett, kínált, vett. Már azt hittem, szétolvadok az édességtől. Ott volt velünk a macska. Sanyika nagyon szerette. Időnként, úgy húszpercenként megszólalt: „Nem kéne neki egy kis húst adni?” És Amy, akinek fáj a térde, szó nélkül felállt, sántikálva ment és hozott két-három kockára vágott, nagyon szép, nyers marhahúst. A macska evett is, nem is. Láttam, ezt így szokták. Aztán később tudtam meg, hogy a macskának leukémiája vagy rákja volt, beadtak neki egy injekciót, hogy elaludjon, meghaljon. De nem hatott eléggé, és kinyálat mászott fel a kerítésen, esett vissza, mászott...

A macska halála után Sanyika öngyilkos akart lenni, egy villamos elé dobta magát. De az időben lefékezett.

Most, hogy írom a gyászról szóló könyvet, illetőleg szedem össze az anyagot, szerkesztem, tünődve nézem, van, aki a kutyáját jobban gyászolta, mint az anyját. Azt a mondatot választom mottónak, amit Sanyika írt:

*„Ha valaki ebnek emel mauzóleumot,
kár nevetni.
Tanulj meg neveltségig szeretni.”*

A házvezetónőjük elmesélte, hogy az elején az volt a helyzet, hogy vagy megszereti a macskát, vagy elmegegy. Megszerette a macskát a Sanyika kedvéért.

Sanyika nagyon szerette a macskákat. A *Macskaregény* című könyvemben ott vannak a Sanyika képei macskával, s idézem egy versét a macskákról:

FEKETE KANDÚR

*Szívem görcs, vérem szilvalé,
közeledem hetven felé.*

*Macskánk gyógyítja májamat,
ráborul és meleget ad,
vérral fűtött kis termofor,
karmos talpakkal megtipor.*

*Állat-lényének deleje,
akár őserdő ereje.*

Ő sokat tudott a macskákról. Amikor haldoklott, és ott ültem az ágya szélén, azt mondta: „Alaine, egy vörös macska van a mellén.” Mit is akarhatott? Hogy simogassam meg, vagy mi legyen? És hogy: „kinn éhesek a macskák. Vigyen nekik enni”. Nem volt macska a szobában. Kint sem.

Kerestem az előző macskaverset, hogy helyesen idézzem, és ezt találtam. Ezt is csak most értettem meg:

MACSKA

*Simaselymű a szőröm, karcsu a testem és fogaim hófehérek,
ezért kegyel a legmagasabb úr, dél piros papja, kilenc mély bók a nevének.*

[...]

*Dél-papja zsarátnok-színü ruhát hord, a bojtok a földig érnek,
de meztelen volt, hogy ölébe vett, kilenc mély bók a nevének.*

*Ölébe vett, szívére szorított, zümmögött két zárt ajka között,
mint a folyó, ha kiszökött a zöld-inyü hegység fogsora közül és sások ezrébe öltözött.*

[...]

*Olyan kegyes volt és a vérét testes kehelyben fogta föl és meginált a kehellyel,
de én csak típródtam és mosakodtam, mivel már jóllaktam az este kaláccsal és elefántcsont-színü
tejjel.*

[Persze én is jóllaktam akkor kaláccsal és tejjel. És aztán: „Az asszonyok mosakodnak, meg ne lássák...”]

*De két csukott szemhéjam alatt, mint fehér bél a töretlen dióban, ragyogóbb mécsesek égnek,
dél-papja értük és helyettük alszik, az arca lisztes, a homloka kő, kilenc mély bók a nevének.*

(Mennyi ideig kell élni, hogy ezt megértse az ember?)

A kórházban mindennap jött egy erős férfi, fölemelte, és próbálta sétáltatni. Ezt nem szerette – de mindig engedelmes volt. Verítékezve, kínlódva lépegetett. Olyan nagyon vágyott haza. De akkor még nem volt Hospice, nem tudtuk hazavinni. (Ezért is kellett kezdenem a haldoklók ellátását.)

Sanyika karácsonyra töltött káposztát kívánt és kocsonyát. Megfőztem, és vittem, de mire kértem – karácsony első napja volt, Amy otthon feküdt –, Sanyika erős hasmenést kapott. Mit csináljunk? Alig volt ügyeletes nővér. A konyhában semmi... diétás étel semmi. Kértem, engedjék, tudok pirított grízt csinálni, zsiradék nélkül, anyám is ezt adta, ha hasmenésünk volt. Megengedték, hogy bemenjek a konyhába, főzök. Az egyik szekrényben sárga jelzéses edényeket találtam elkülönítve. AIDS-es beteg is volt az osztályon? Akkor erről mit sem tudtam. Nyilván azért hallgattak, s tartották titokban, hogy ne féljenek a betegek.

Sanyika ette a pirított grízt, és sajnálta, hogy Amy beteg. Sajnálta a kívánt töltött káposztát. Nem tudom, miről beszélgettünk. Aznap nem volt más látogatója? Vagy nem mondta.

Amikor már haldoklott, egy-két hibát követtem el. Dr. Szabó Magdával, a kezelőorvosával, ezzel a remek emberrel és Amyval jókedvűen beszélgettünk. Mellette, fölötte. Egyszer kiültettük a székre, ott ült közöttünk hallgatagon. Amy a vállára tette a kezét, karját, és ott hagyta. Egy idő múlva láttam, hogy nyomja a karja. Azt mondta Sanyika: „Egy angyal tette a kezét a vállamra, és rajta felejtette.”

A szoba gyermekképekkel volt kitapétázva, gyermekek által készített rajzokkal, amelyeket az ő verseire rajzoltak, festettek. Egy generáció nőtt föl Sanyika versein.

S egy generáció élt annak idején a verseivel.

Most távolodtam el a verseitől? De miért?

Most értem meg, hogy ő a Széchényi Könyvtárban, mikor először látott, fölismerte az én magányomban reszkető sorsfordulómat; és elkerülhetetlennek érzem, hogy kiki fut a maga ösvényein, bejárja az életét – csak a sorsok között nincs találkozás. Tudom, hogy őszi éjjel izzik a galagonya ruhája – amit le kell vetni. Ha akarod, ha nem.

Még egy fontos találkozást kell leírnom. Basch Lóránt évente egyszer-kétszer meghívta a barátait. Ilyenkor nem volt bőbeszédű, mint máskor, nem volt agresszív a beszélgetésben, hagyta, hogy mi társalogjunk. Mindig nagyon finom süteményeket adott, apró, finom süteményeket, jó teát nagyon szép porcelánban, s zamócát vagy valamilyen más gyümölcsöt. Alkohol soha nem volt, gyümölcslevet akkoriban még nem ittunk, a saját főzésű málnaszörp és ilyesmik voltak szokásban. Olyankor Sanyikáék is ott voltak, meg Bohuniczky Szefi, Nemes Nagy Ágnesék, Szabó Magda, Pilinszky, sokszor Lakatos István, tehát nagyobb társaság.

A következő feljegyzést találtam 1960 májusából:

„Egy este Basch Lórántnál:

Weöres Sanyika és Jánosy Kati között ülök a kereveten. Sanyika elmondja, hogy németül ír ezentúl. Mert magyarul többé nem jelenhet meg. »Egy kis lyuk kéne, ahol az ember kifér, és írni lehet.« De rájött, hogy csak ötszáz szót tud, és nem ismeri a nyelvtant. Így nem lehet igazi verset írni. Ez csak ujjgyakorlat. Meg fog halni úgy, hogy többet nem lehet írni. A háború, az megváltás, mert az ember valószínűleg belehal. Jobb, ha az embert kivégzik, mint ha polgári jólétben vegetál.

Kati elmondja, hogy Pista ősszel a vonat elé vetette magát. A mozdony megállt, de összetörte magát. A mentők vitték el. Ő egész délután kereste. Éjjel értesítették egy cé-

dulával: »öngyilkossági kísérlet«. Ezt azért tette, mert a Magvető egy csomó versét ki akarta hagyni a kötetéből. (Alaposan megnyirbálták.)

Közben Béládi Miklós nálunk lakik. Gyomorvérzés gyanújával volt kórházban. Eljött – tiltakozásunk ellenére – »kikapcsolódni«. Károlyi Amy Jungot kér. A kertben még nyílnak az orgonák. Basch letörhetetlen. Csodálatos terítés, társalgás Horatiusról, Plutarkhoszról.”

Így éltünk. És aztán Sanyika németül írt verset.

Akkor valóban úgy nézett ki, hogy mozdíthatatlan a szovjet uralom, itt igazi irodalomnak nincs helye, Sanyikának meg végleg, és Miklósnak sem. Tegnap néztem, ’48-ban jelent meg a *Vadvizek* első, kicsi, vékony kötete, nagyon fiatalon írta, s utána ’57-ben a következő, az *Alakulások*. Közel tíz év hallgatás: indulásnak. S valóban, alakulások. Csak az íróasztalnak írva alakította, kereste, hogyan lehet kifejezni – önmagát. De milyen körülmények között! Hogy ennivalóra sem volt sokszor pénzünk. Ez azonban nem volt fontos. Hanem az nagyon, hogy változtathatatlanak tűnt a helyzet a politikai adottságok miatt. Nem lehetett akkor még sejteni ’56-ot, sem azt, hogy majd összeomlik a Szovjetunió. 1956 után, ’57-ben jelenhetett meg először Miklós. Ez az az időszak volt, amikor sokat jártunk össze Sanyikáékkal, a többi íróval. Erős volt az összetartozás, összefogás.

Emlékszem, ’57-ben, a forradalom leverése után kapták az írók a csomagokat külföldről. A használt ruha akkor még nagy dolog volt. Füsi Jóska írta: „Hálóinget kapott a feleségem Camus-tól.” Általában nem tudtuk, melyik író, ki küldte, nyugati írók magyar íróknak küldtek csomagot. Amyék akkor valahonnan nagyobb összeget kaptak, és Amy a Miklós térdére és az enyémre is rátett egyszer, amikor náluk voltunk, egy nagyobb értékű papírpénzt. Nevetve mondta: „Mi most több pénzt kaptunk, mint ti.”

Általában, ha Sanyikáéknál voltunk – azt hiszem, Amy nem a „főzős háziasszonyok” közé tartozott – nem volt nagy vendéglátás, a hangulat sem volt az igazi. Nem tudom, hogy miért, talán mert Sanyika hol figyelt, hol kikapcsolta magát. Amy igyekezett tartani a társalgást.

Mindig ment ez a kikapcsolás?

Amikor haldoklott az Amy édesanyja, és otthon ápolták, Sanyika nem tudott írni. Fülep Lajossal erről beszélgettek. Azt kérdezte Fülep Lajos: „Miért? Kiabál az anyósod? Vagy te ápolod? Nem? Hát akkor miért nem tudsz írni?”

Az életinterjúfilmet sose láttuk. A képek eltűntek, amelyek a Sanyika halottas ágyáról készültek... És hogy miért nem csináltunk halotti maszkot? Nem tudom. Félt a szobrász, akit kértem, azt mondta, hogy majd a képek után fest vagy rajzol. És a fényképész is félt, mindenki idegenkedett a holttesttől. Ahogy ma szokás. Nehezen tudtam elintézni a belépési engedélyt is a boncterembe. De szerencsére a kórházban otthon voltam, ismertem az orvosokat.

Amikor a boncteremben megسيمogattam Sanyikát, és rátettem azt a zöld fenyőgallyat a mellére – amit Amy küldött –, azt mondta a boncmester, hogy fertőtlenísem a kezemet, és mossam le vízzel. Nekem különös volt, mert az van bennem, a lellem mélyén – és ez nagyon furcsa –, mint tanatólógus úgy érzem, nem piszkítja be az ember kezét a holttest. Az csak babonás félelem. Különösen, mikor friss a halott. És Sanyika akkor friss halott volt. Persze, amikor már kezd oszlan – de hol volt az még?

Ott a boncteremben csodálkozva néztem Sanyikát. Egy idegen arc nézett vissza rám. Idegen volt. Nem kisimult, nem szép, nem megnemesedett. A legtöbb halott arcán fényt látok. Azt mondták az orvosok, hogy ez a mimikai izomzat ellazulása. Mert hat-

száz izom dolgozik az arcunkon, vagy még több. De nem – mert van, ahol éppen mást találunk. (És a kutatási eredmények, az utolsó percekben boldogsághormon, endorfin önti el az agyat.)

Sanyikának idegen volt az arca. Talán az a tíz nap kómában, mikor mesterségesen tartottuk életben? Amy akarta. „Addig is velem van”, mondta. Aztán azt: „Érzi a teste a kezemet.” De Szabó Magdával jól tudtuk, hogy egy idő múlva – telnek a napok – nem bírja a hozzátartozó. S úgy a hetedik nap táján Amy kidőlt. Azelőtt is fájt a térd. Műtét után küszködött a járással.

A képeket átadtam Amynak. Azt mondta, hogy a Sanyika arca enigmatikus. Az egyik szép korabeli biedermeier szekrény tetején könyvek voltak. Kettős sorban lexikon nagyságú könyvek. Kért, hogy csúsztassam be azok közé.

Két-három hét múlva szerettem volna elmerülten megnézni a képeket.

– Nem tudom, hol vannak – mondta Amy.

– De én emlékszem, megmutatom a helyet, ott a könyvek között...

– Nem, nincs ott.

– Hadd nézzem meg, Amy.

– Nem, én tudom, hogy máshová tettem.

– Hová tetted?

– Azt már elfelejtettem. De ne keressük, majd kiadja a ház.

Még többször voltam Amynál Sanyika halála után, ott is aludtam egypár napig, hogy ne legyen egyedül, de ezek a képek nem kerültek elő. Nem adta ki a ház. Legalábbis tudtommal nem. Amyval már nem tudom felvenni a kapcsolatot. Lassan kizáródott a világból.

(A GALAGONYÁ-t Weöres Sándor 1935-ben írta, a vers kötetben először 1943-ban jelent meg [MEDÚZA, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda] a RONGYSZÖNYEG-ciklus 99. darabjaként. – A szerk.)

Falcsik Mária

MOST ÉN IS MINT KÖNNYES BOHÓC

„β é àòì ì èòó – ÷ãíí αááíéã
÷òí ÿì íáó èù, ñêàçàòù?”

(Puskín: ANYEGIN)

ó mennyi jellem mennyi érces égáldjon
míg szívemben új és újabb utcákon
visszakeringő nyár havában járva
épphogy-eltűnt múlt időnket rójuk még
lábunk álmom sátorában együtt lép
míg pihetollát hullatja a nyárfa –
vajon saját szívem mikor gyullad rám
hogy szép antik pózainkon túladván